

Aagot Noss 2003. *Frå traditionell klesskikk til bunad i Vest-Telemark*. Novus forlag, Oslo. 264 s. Illustreret.

Anmeldt av Hanne Frøsig Dalgaard

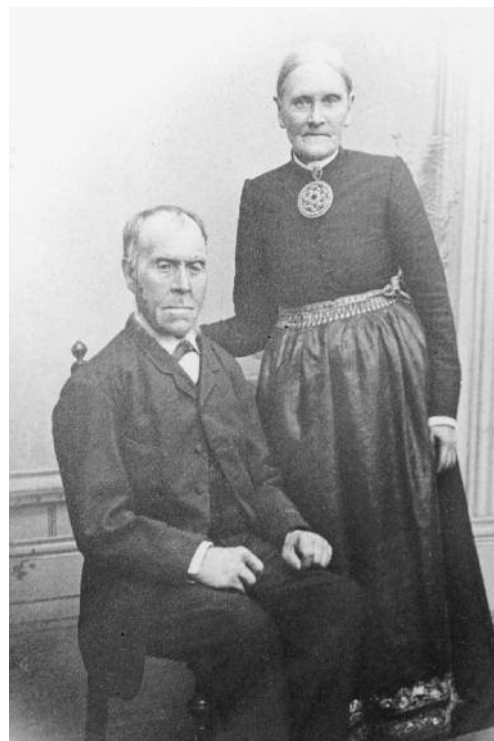
Telemark har været berømt for de særprægede dragter, som kvinderne førhen har båret, gerne kaldet folkedragter. Aagot Noss' bog er en veloplagt skildring og videnskabelig analyse af disse, først og fremmest ud fra det enestående feltarbejde med registrering og fotografering af gamle bevarede dragtdele, som forfatteren har gennemført fra 1963 til 1969 hos dengang ældre kvinder i Vinje og Lårdal i den vestlige del af Telemark. Det særlig værdifulde er imidlertid fortrolige interviews med de udvalgte informanter, som har forstået værdien af at lade Aagot Noss og derigennem os alle få indblik i deres viden om opsætning af kunstfærdige frisurer, detaljer i måden at klæde sig på og arbejdsteknikker til fremstilling af bestemte bånd og tilbehør. Gennem film og optegnelser er derved fastholdt et solidt kendskab til områdets kvindedragt i den periode, fra denne *dragtskik* var den eneste tænkelige og forandringerne frem i gennem 1900-tallet, da *bunad* blev tidens løsen. Bunaden er ganske vist fremstået på grundlag af områdets tidligere dragt, men har fået en speciel funktion som fest- og højtidsdragt, medens fælles europæisk mode gradvis er blevet det almindelige tøj også i Telemark.

Dokumentationen fra feltarbejdet er sat i historisk perspektiv ved granskning af samlingerne både i museerne i Telemark og i Norsk Folkemuseum, såvel klædningsstykker som diverse billedgengivelser, skifter, ældre folkelivsskildringer fra området og forskeren Rikard Berges grundlæggende notater fra første del af 1900-tallet om smykker, men også om dragterne i sig selv og om folkeliv i videre forstand.

Jeg viser til billedgengivelsene på side 58 og 59 som eksempel på detektivoppgaven. Læseren fornemmer forfatterens glæde ved at kunne knytte de forskjellige led sammen om en person.

Forkle, Rauland. Ulldamask, svart. Nedrekanten påsett raudt ullty. To rader sølvkniplinger langs nedrekanten og noko oppetter sidene. Langsidene er kanta med mønstrut bomullsty. Forkleband med opp-plukka mønster vove på støre. Breidd 80 cm. Tilhøyrd Signe Øysteinsdotter Sandsdalen f. 1822, g. 15 oktober 1844, d. 1904. (NF 1988–0491. Foto BFR. Sjå bilete til høgre.) (Side 119 i boka.)

Signe Øysteinsdotter (1882–1904) og mannen Jarand Bjørnsson Skinnarland (1812–1901). Signe ser ut til å ha på seg forkleet, bilete til venstre. (Jarand Jarandsson, Skien eig bilete.) (Side 119 i boka.)

Kvindedragten fremtræder som en påklædning, der ganske vist har haft sine individuelle træk, men som helhed har været karakteristisk for Vest-Telemark i modsætning til omliggende områder. Forfatteren har allerede i sine tidligere værker *Lad og Krone*, 1991, og *Krone og Skaut*, 1996, klarlagt en dragtgeografi om hovedtøjerne i Norge fra syd til Trøndelag og fra kysten i

vest til Gudbrandsdal i øst. Om dragtskik som helhed har forfatteren givet os et udgangspunkt med *Nærbilete av ein drakt-skikk*, 1992, fra sin egen hjemegn i Ål og Hol i Hallingdal, samt *Klesskikk i Tinn i Telemark*, 1999.

I Vest-Telemark har kvinderne i det mindste siden midten af 1600-tallet båret et

Forkle, brur- Mo. Bomullsty, gulraudt med trykt mønster i brunt med innslag av grønt. Linning med ei nedsydd rad av raud ulltråd, delvis avslitt. Lengd 106 cm, breidd 99 cm. «Brurforklade» til Gunbjørg Øysteinsdotter Sandok (1784–1842, Vinje) gift 1809 med Olav Olavsøn S. Midjås (1783–1835, Mo). BM 1987:376. BFR Sidsel Røine. Sjå bilete «Fra Moe i øvre Tellemarken», side 88. (Side 123 i boka.)

uldent skørt med en bestemt foldning, kaldet *fellestakk*, og indfarvet i rødt, blått eller sort, hvilket har haft bestemte funktioner til brudens dragt modsat almindelig brug. Det er forfatterens teori, at fellestakk kan have været brugt også længere tilbage i tid, set parallelt med gravfund i Trondheim fra 1300-tallet og på Bryggen i Bergen fra 1100-tallet [side 22]. Forandringer er sket

Forkle, Rauland. Bomullslærret. raudt med trykt, fleirfarga blomemønster. Mønstrut bomullsband langs nedrekanten og noko oppetter sidene. Breidd 111 cm. Tilhøyr Signe Øysteinsdotter f. 1822, g. 1844, d. 1904, sjå bileta side 119. (NF 1988–490. Foto BFR.) (Side 123 i boka.)

gjennom tiden, hvilket skifterne giver indblik i, så som indkøbte stoffer og brugen af snøremaller, spænder, sølvbælter og brudens hængesmykke og hovedsølv. I første del af 1800-tallet er fellestakk blevet afløst af *rukkestakk*. Disse skørter er fremdeles fortrinsvis af hjemmegjort vadmel, men de blev nu skåret i fem eller helst i syv bredder, som blev rynket og syet til linningen. Efter

1850 er forandringerne gået hurtigere, rynkningen af skørterne er ændret, så folderne falder mere fladtrykt omkring livet, *flatrukkur*, og fra 1880erne til omkring 1920 sker den sidste store forandring, idet skørterne bliver syet af både rette og skrå bredder, som er rynkede til linningen med størst fylde bagtil. I det hele mærkes en stigende påvirkning fra byernes modedragt, og dragten holder sig bedst til kirke- og højtidsbrug, indtil den nu anvendte bunad er blevet det sidste led.

Både for skørterne, der har bestemt valget af perioder, og for alle øvrige elementer i påklædningen er der gjort nøje rede for form, fremkomst og eventuelle paralleller i de omliggende regioner. Hvad angår hovedtøjerne, er de relevante afsnit fra den allerede nævnte bog *Lad og krone* indarbejdet i denne fremstilling. Ser man på indholdsfortegnelsen, som er ganske detaljeret over to tryksider, må den virke skematisk. Men når man derefter læser de enkelte afsnit, fremstår en meget personlig og lettilgængelig fortællemanér, som beror på forfatterens indgående bekendtskab med sine informanter og klarhed over deres familieforhold. Gennem disse beretninger får vi indblik i hjemmegjort, indkøbte stoffer, bånd og besætning, dragtsølvet som maller eller spænder til at lukke tøjet eller som brudens fornemme prydding på højtidsdagen i form af en flad lænke med en eller flere guldbrudedalere, eller med en guldmønt med *Agnus dei*, *Gudslammet*, som motiv. Forklæderne har været til kirkebrug, selv i den senere del af den tid, da dragtskikken levede. Først i dragtskikkens seneste periode er forklæde også blevet en del af fint tøj, trykte bomuldsforklæder, men til pigerne stadig bare sorte. Foruden forklæder af fine silkestoffer med silkebånd og sølvkniplinger på har der ifølge skifterne fra

1650erne og frem i 1700-tallet været hvide lærredsforklæder med broderi og eventuelt den særlige telemarkbinding, samt sorte uldne forklæder med kulørt rosesøm i kameltråd. Vi møder flere af de kvinder, der fra 1830erne og fremefter blev kendt for deres broderi. En af informanterne har fortalt, at bruden havde to forklæder, således at hun efter kirke og middag tog det hvide forklæde af. Noget lignende er nedskrevet i 1780erne af sprogforskeren Hans Jakob Wille. Det er disse oplysninger om klædningsstykkernes funktion, som er så væsentlige og fra dansk synspunkt meget opsigtsvækkende at møde.

Aagot Noss har som førstekonservator ved Norsk Folkemuseum med største trofasthed forfulgt den målsætning, som blev sat allerede ved hendes projektansættelse i 1956: *at kortlægge norske folkedragter og dragttraditioner*. De oprindelige planer om at udbygge projektet med flere medarbejdere blev aldrig realiseret, men fra 1. juli 1961 blev forfatteren fast ansat ved Norsk Folkemuseum, og folkedragtforskning og feltarbejde blev en del af hendes arbejde som konservator for samlingerne af folkedragt- og dragtsølv.

Opgaven måtte virke uoverskuelig. Et grundlag for sammenligning blev nærmest søgt i Sverige, hvor landskab og vilkår kunne synes så parallelle som muligt. Sigfrid Svenssons afhandling *Skånes folkdräkter* fra 1935 og Anna-Maja Nyléns tilsvarende *Folkligt Dräktskick i Västra Vingåker och Österåker* fra 1947 var forbilleder, dog med tyngdepunktet for tiden indtil omkring midten af 1800-tallet, idet kildematerialet var bevarede dragter, skifter og folkelivsskildringer i ord og billeder. Dokumentation igennem feltarbejde til at belyse tiden fra 1850 og fremefter blev

desværre ikke realiseret i Sverige. I Finland har Bo Lönquist foretaget en mønsterværdig undersøgelse i Vörå sogn i Österbotten, *Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870-1920*, udgivet i 1972, hvilket har været velkendt og inspirerende for forfatteren, men da var det grundlæggende jo stort set gjort i Norge. Forholdene i Danmark er af generel interesse på grund af personalunionen indtil 1814. Men også her har forskningen haft meget afvigende vilkår. Da forfatteren i 1961 skrev anmeldelse i Norsk Folke-museums årbog *By og Bygd* af Ellen Andersen, *Danske bønders klædedragt*, udgivet 1960, blev det derfor delvis en programklæring for det norske projekt:

...Eit hovudsynspunkt i framstillinga er å vise samanhengen mellom høgre-

standsdrakter og folkedrakter. Det ser her ut til å vera ein større likskap enn vi er vane med. Det kan ha sin årsak i våre særskilde politiske tilhøve – at vi var utan hoff og det embetsverket som følger med ein sjølvstyrt stat. Ålmenne motar kom truleg av den grunn til å bli seinare og mindre kjende og spreidde hos oss. ...I Noreg, der ordet "almue" er utan spesiell tyding, har vi i staden nemningane bygdedrakt som bydrakt, noko som viser meir til geografiske enn til sosiale skilleliner. På denne bakgrunnen blir problemstillinga i dansk og svensk draktforskning delvis ei anna enn hos os. ... Ellen Andersen vender blikket sørover til kontinentet, fyrst og fremst dei "nære" land, Tyskland, Frisiske øyar og Holland.....

Anmelderen må her tilføje, at kildematerialet også for Ellen Andersen måtte blive samlingen fra de første tiår af 1900-tallet af dragter i Nationalmuseet, tidligere Dansk Folkemuseum. Efter 1920 har der ikke blandt den danske befolkning været nogen pålidelig erindring om de egnsprægede bondedragter, som i Danmark stort set gik af brug så tidligt som ca. 1850. I den internationale dragtforskning er der prøvet mange metoder til at belyse klædedragten for at få indblik i tilværelsen bag dragten. Enhver, som beskæftiger sig med dragtstudier, kender digre værker om disse muligheder.

Aagot Noss har med videnskabelig nysgerrighed valgt den sjældne og ganske trange vej at udnytte de muligheder, der endnu

Jenta frå Fana i Bergens stift, statue af Johann Gottfried Grund i Nordmandsdalen ved Fredensborg Slot i Danmark, original 1760-tallet, nyrestaureret, foto anmelderen maj 2003.

ved hendes karrierestart forelå i Norge til både *at indsamle* og *at formidle* sit uvurderlige materiale. For den læser, som vil gå i dybden, har bogen en ordliste til hjælp samt noter, kildefortegnelser og litteraturliste. Det fyldige Summary på engelsk indeholder præcise henvisninger til hovedteksten, så udenlandske læsere vil kunne udnytte bogen efter dens fortjeneste. Dette bliver også gjort muligt ved de mange inter-

essante illustrationer, både gamle portrætter og et stort udvalg af de bevarede klædningsstykker, mange af disse i farver.

Den smukke og indbydende bog er uomgængelig for alle med interesse for *bunad*, men også for enhver læser med tanke for sammenhængen mellem vores påklædning og den *position*, vi ønsker at indtage i forhold til det omgivende samfund.